

9. Словарь практического психолога / сост. С. Ю. Головин. – Минск, 2003. – 420 с.
10. Фрейджер Р. Личность. Теории, упражнения, эксперименты / Р. Фрейджер, Дж. Фейдимен. – СПб.: Прайм – ЕВРОЗНАК, 2006. – 704 с.
11. Яценко Т. С. Основы глубинной психокоррекции: феноменология, теория и практика / Т. Яценко. – К.: Вища школа, 2006. – 382 с.

Аннотация

В статье рассматриваются проблемы психологической коррекции высокого уровня тревожности в рамках различных психологических подходов, в частности, деятельностного, психоаналитического, поведенческого, когнитивистского, экзистенциально-гуманистического. Анализируются основные методы и стратегии коррекции в зависимости от теоретической модели, на которой базируется работа с клиентом.

Annotation

The article is devoted to a problem of psychological correction of the high level of anxiety in the bounds of different psychological approaches, such as activity approach, psychoanalytical, behavior, cognitive, existential and humanistic approaches. The basic methods and strategies of correction have been analyzed in dependence with theoretical model of psychological intervention.

УДК 159.923.2

Ушакова К.

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЬЯТЬ “Я-КОНЦЕПЦІЯ” ТА “Я-ОБРАЗ” У ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

У вітчизняній психологічній науці третього тисячоліття проблема “Я-концепції” (“Я-образу”) набула значної актуальності. Різні ракурси цієї проблеми виступали предметом наукового дослідження багатьох українських психологів (І. П. Андрійчук, О. М. Васильченко, Я. О. Гошовський, О. Є. Гуменюк, О. О. Жигайло, С. Б. Кузікова, С. О. Ренке, О. В. Романова, І. А. Слободянюк, Л. М. Співак, В. І. Юрченко, Л. П. Чепіги та ін.). Тому, поняття “Я-концепція” та “Я-образ” є одними з найбільш уживаних вітчизняними фахівцями у галузі психології. Водночас наявне багатоманіття поглядів на сутність згаданих понять зумовило необхідність встановлення їх співвідношення, що й виступило метою нашої наукової розвідки.

Більшість зарубіжних і вітчизняних учених вважають, що “Я-концепція” і “Я-образ” є продуктами самосвідомості, однак по-різному їх використовують, визначають і співвідносять. Зокрема Ю. М. Орлов [6], К. Роджерс [7] та ін. послуговуються терміном “Я-концепція”, тоді як М. І. Боришевський [2], Т. В. Дмитрова [4], І. С. Кон [5] та ін. – “Я-образ” (чи “образ Я”), вважаючи зазначені терміни синонімами. Інші науковці (Р. Бернс [1], Я. О. Гошовський [3], Т. Шибутані [10] та ін.) певною мірою розмежовують поняття “Я-концепції” та “Я-образу”, використовуючи кожне з них у певних смислах.

На особливу увагу щодо вживання цих термінів заслуговує й думка В. В. Століна [8]. Вчений відмітив, що терміни “Я-образ” і “Я-концепція” не можна вважати повністю синонімічними; водночас, оскільки вони не містять фіксованих термінологічних відмінностей, то можуть використовуватися у науковому обігу як синоніми.

Порівняно з презентованими вище, дещо іншої позиції щодо вживання і співвідношення понять “Я-концепція” та “Я-образ” дотримуються Р. Бернс, Я. О. Гошовський, Т. Шибутані та ін.

Р. Бернс [1] визначив феномен “Я-концепції” як сукупність уявлень та установок індивіда, що спрямовані на самого себе, і поєднуються з їх оцінкою. На думку вченого, “терміни “Я-образ” чи “картинка Я”, що достатньо часто зустрічаються у психологічній літературі як синоніми “Я-концепції”, недостатньо передають динамічний, оцінний, емоційний характер уявлень про себе” (тобто “Я-концепцію” індивіда) [Там само, с. 35]. Тому, він застосував термін “образ Я” (або “картинка Я”) для позначення когнітивної складової “Я-концепції”.

У межах соціальної психології Т. Шибутані [10] окреслив “Я-образ” як динамічне ситуативне утворення, а “Я-концепцію”, навпаки, як більш-менш статичне, що забезпечує послідовність людської поведінки. Інакше кажучи, у кожній ситуації формується відповідний “Я-образ” і людина реагує на нього згідно з вимогами до такої ситуації. На думку психолога, функція “Я-концепції” полягає у забезпеченні визначеності стратегії поведінки людини.

Певною мірою відмінне від попередніх, власне бачення сутності понять “образ Я” та “Я-концепція” презентовано у дослідженні Я. О. Гошовського [3]. За переконаннями науковця, феномен “образу Я” є результатом (чи продуктом) суб’єктивного відображення людиною самої себе. До структури цього феномену він відносить наступні три компоненти: 1) когнітивний – система уявлень і знань індивіда про себе; 2) емоційно-оцінний – емоційна оцінка особистістю власних уявлень і знань про себе, емоційне самоставлення; 3) поведінковий (регулятивний) – поведінкова реакція. Тоді як “Я-концепція” виступає складовою “Я”, що засвідчує єдність і цілісність особистості з її суб’єктивного внутрішнього боку. Психолог вважає, що “Я-концепція” – це уявлення людини про себе як об’єкта спостереження.

Водночас розгляд дефініцій досліджуваних понять, що найбільш повно і точно розкрито у тлумачному словнику [9], засвідчив наступне: “концепція”, що в перекладі з латинської означає розуміння, система, засвідчує певний спосіб розуміння, трактування будь-яких явищ, ...конструктивний принцип різноманітних видів діяльності” [9, с. 633], а “образ” виступає як результат та ідеальна форма відображення предметів і явищ матеріального світу в свідомості людини” [там само, с. 920].

У зв'язку з цим, не заперечуючи підходів інших науковців до вживання понять “Я-образ” та “Я-концепція”, ми підтримуємо підхід Р. Бернса та його прихильників, що імпонує своєю переконливістю і логічністю. Адже, термін “концепція”, який трактується як система, є ширшим і фундаментальнішим порівняно з терміном “образ”, що стосується уявлень, тобто складової цієї системи.

Отже, на основі аналізу стану досліджуваної проблеми у психологічній було встановлено наступне співвідношення понять “Я-концепція” та “Я-образ”, якого ми дотримуватимемося у подальших наукових пошуках. “Я-образ” є когнітивною складовою “Я-концепції” особистості, виступаючи системою уявлень особистості про власне “Я”. Тоді як у складі “Я-концепції” такі уявлення поєднуються з їх емоційною оцінкою та поведінковою реакцією.

Вельми цікавою є проблема співвідношення понять професійної “Я-концепції” та “Я-образу”, а також вивчення психологічних особливостей їх становлення у майбутніх фахівців різних галузей, зокрема медичної, на етапі їх навчання, що й стане предметом наших подальших наукових пошуків.

Використана література:

1. Бернс Р. Развитие “Я-концепции” и воспитание / Р. Бернс ; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1986. – 420 с.
2. Боришевский М. И. Теоретические вопросы самосознания личности / Психологические особенности самосознания подростка / М. И. Боришевский. – К. : Вища школа, 1980. – С. 5-38.
3. Гошовський Я. О. Становлення образу Я в підлітків школи-інтернату в умовах депривації батьківського впливу : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Я. О. Гошовський. – К., 1995. – 177 с.
4. Дмитрова Т. В. Образ “Я” як регулятор міжособистісних стосунків у ранній юності : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Т. В. Дмитрова. – К., 1993. – 186 с.
5. Кон И. С. Открытие “Я” / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1978. – 367 с.
6. Орлов Ю. М. Восхождение к индивидуальности / Ю. М. Орлов. – М. : Просвещение, 1991. – 287 с.
7. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс ; пер. с англ. ; общ. ред. и предисл. Е. И. Исениной. – М. : Издательская группа “Прогресс”, “Универс”, 1994. – 480 с.
8. Столин В. В. Исследование эмоционально-ценностного отношения к себе с помощью методики управляемой проекции / В. В. Столин // Психологический журнал. – 1981. – Том 3. – С. 104-117.
9. Советский энциклопедический словарь / [сост. А. М. Прохоров, М. С. Гиляров, Е. М. Жуков и др.]. – М. : Изд-во “Советская энциклопедия”, 1982. – 1600 с.
10. Шибутани Т. Социальная психология / Т. Шибутани / сокр. пер. с англ. В. Б. Ольшанского ; общ. ред. и послесл. Г. В. Осипова. – М. : Прогресс, 1969. – 535 с.

Аннотация

В статье представлены результаты теоретического анализа основных психологических исследований, посвященных проблеме соотношения понятий “Я-концепции” и “Я-образа”.

Annotation

In this article presents results of theoretical analysis of main psychological research devoted to problem of the contrast between concept “Self-conception” and “I-image”.

УДК 165.243; 111.32; 141.319.8; 141.311

Шкіль Л. Л.

РОЗУМІННЯ ЛЮДИНИ У ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ АРНОЛЬДА ГЕЛЕНА

Засновник Німецької класичної філософії Іммануїл Кант був переконаний, що основне завдання філософії полягає в тому, щоб дати відповідь на питання – “Що таке людина?”. Його послідовники активно продовжували працювати над його розв'язком. Можна сміливо стверджувати, що актуальність цього питання втратить своє значення хіба що зі зникненням останньої *Homo sapiens*.

Продовжив свої роздуми над цим непростим питанням й німецький філософ Арнольд Гелен, один із співзасновників філософської антропології. Однією з найголовніших його робіт є його відома книга “Людина, її природа і місце в світі” (1940 р.). У своїй філософсько-антропологічній концепції людину він називає недосконалою істотою і обґрунтовує це твердження тим, що у порівнянні з тваринами людина має менше інстинктів та засобів виживання і не може вести тільки природне існування, людина не закріплена в своїй біологічній організації.

Специфічна людська біологія робить людину відкритою світу. Щоб вижити, людина, на думку Гелена, повинна діяти, недосконалість є джерелом людської активності, діяльності по створенню культури, що компенсує споконвічну біологічну неповноцінність людини. Вона сама обирає способи пристосування,